

Секция 3. КУЛЬТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА

УДК 94(476.6)

В.А. Гапоненка, Г.У. Карзенка
(Инстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі,
г. Мінск)

УКЛАД УРАДЖЭНЦАЎ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ Ў РАЗВІЦЦЁ СУСВЕТНАЙ НАВУКІ І АДУКАЦЫІ

Пры вывучэнні рэгіянальнай гісторыі надзвычай актуальным з'яўляецца навуковае даследаванне жыццёвага і творчага шляху дзеячаў навукі, якія нарадзіліся і жылі на Беларусі, вылучыліся сваім талентам і здольнасцю ў іншых краінах, але да гэтага часу малавядомыя або зусім невядомыя на радзіме. Менавіта таму асаблівае месца ў навукова-гістарычных даследаваннях займае гісторыя стваральнікаў навукі як у плане іх навуковых вынікаў (тэарэтычных і эксперыментальных), так і ў біяграфічным. Персаналізацыя навукі, аналіз навуковых прац вучоных дазваляюць, з аднаго боку, разгледзець дзейнасць беларускіх вучоных у кантэксце развіцця сусветнай навуковай думкі, ацаніць іх уклад у развіццё навуковых ідэй і фарміраванне навуковых і адукацыйных традыцый. З другога боку, паколькі справы і жыццё вучонага нясуць на сабе адбітак навуковага асяроддзя таго грамадства, у якім ён жыве і працаваў, яны з'яўляюцца крыніцай для даследавання асаблівасцяў і адметных рысаў развіцця навукі і адукацыі Беларусі.

Камісія па гісторыі навукі, Інстытутам гісторыі і ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі сабраны значны біяграфічны і бібліяграфічны матэрыял пра выдатных ураджэнцаў Беларусі, які дае падставы перайсці да асэнсавання іх навуковай спадчыны, каб далучыць яе да беларускай гісторыі як неад'емную частку. У дадзеным артыкуле мы разгледзім уклад ураджэнцаў Гродзеншчыны ў развіццё нацыянальнай і сусветнай навукі і адукацыі, ролю гісторыка-навуковых даследаванняў у выхаваўчым і адукацыйным працэсах, а таксама абмяркуем неабходнасць стварэння біяграфічнага слоўніка дзеячаў навукі і культуры Гродзеншчыны.

Гісторыя навукі і адукацыі Віленскага ўніверсітэта, станаўленне і дзейнасць Віленскай навуковай астранамічнай школы непарывуна звязаны з імем вучонага-прыродазнаўца і асветніка Марціна Пачобута-Адлянца (1728 г., в. Сламянцы Гродзенскага павета – 1810 г.). Член Лонданскага Каралеўскага таварыства, Парыжскай акадэміі навук, з 1780 г. на працягу 20 гадоў быў рэктарам Галоўнай школы Вялікага княства Літоўскага. Пад

яго кіраўніцтвам у Віленскай астранамічнай абсерваторыі былі распачаты і на працягу больш за 30 год вяліся сістэматычныя назіранні за зоркамі і планетамі Сонечнай сістэмы. Шырокую вядомасць атрымала яго тэарэтычная праца "Вопыт даследавання пра даўніну Задыяка, знойдзенага ў Дэндэраге" (Вільня, 1803) як прыклад спалучэння ў гістарычных даследаваннях археалагічных дадзеных і метадаў дакладных навук. Дзякуючы намаганням М. Пачобута-Адлянцкага Віленская абсерваторыя, дырэктарам якой ён быў у 1765–1807 гг., лічылася адной з лепшых у Еўропе. Менавіта ён ажыццявіў меры па ўдасканаленні навучальнага працэсу ў Віленскай вучэбнай акрузе. У 1773 г. М. Пачобут-Адлянцкі распрацаваў праект заснавання ў Вільні спецыяльнага навуковага таварыства накішталт акадэміі навук.

Рэктарам Віленскага ўніверсітэта ў 1826–1831 гг. і прэзідэнтам Імператарскай медыцынска-хірургічнай акадэміі (С.-Пецярбург, 1851–1865) быў хірург і анатам, педагог, канструктар хірургічных інструментаў Венцаслаў Пелікан (1790 г., г. Слонім – 1873 г.). Ён унёс значны ўклад у падрыхтоўку медыцынскіх кадраў, стварыў новыя хірургічныя інструменты, у т.л. пілу, якая пры піраванні косці не траўмавала мяккіх тканак, а таксама распрацаваў спецыяльную фрэзу для трэпанаванні чэрапа. В. Пелікан шмат зрабіў у галіне хірургіі сасудаў. Асобныя прапанаваныя ім віды аперацый і тэхнічныя дэталі насілі ў той час амаль рэвалюцыйны характар.

Адным з першых даследчыкаў расліннага і жывёльнага свету Беларусі з'яўляецца Станіслаў Юндзіл (1761 г., в. Ясенцы Лідскага павета – 1847 г.). У 1780-я гг. С. Юндзіл заснаваў батанічны сад у Шчучыне. У 1792 г. прызначаны экстраардынарным прафесарам натуральнай гісторыі ў Галоўнай школе ВКЛ, арганізаваў тут мінералагічны кабінет і батанічны сад, які ўзначальваў на працягу 27 гадоў.

Фізіка, асветніка, прафесара Галоўнай школы Вялікага княства Літоўскага, а потым Віленскага ўніверсітэта Восіпа Міцкевіча (1744 г., Гродзенскі павет – 1817 г.) лічаць "бацькам фізікі ў Літве" за заслугі ў падрыхтоўцы кадраў і ўкараненне дасягненняў фізічнай навукі ў прамысловасць, будаўніцтва і рамяство. З яго імем звязана стварэнне ва ўніверсітэце першага фізічнага кабінета.

У развіцці сістэмы адукацыі на беларускіх землях асаблівае месца належыць дзейнасці Адукацыйнай камісіі, створанай у 1773 г. Першым старшынёй гэтай камісіі быў ураджэнец Гродзеншчыны Ігнат Якуб Масальскі (1729–1794).

Выдатным фізікам і педагогам, прафесарам Ягелонскага ўніверсітэта Зыгмунтам Урублеўскім (1845 г., Гродна – 1888 г.) былі выкананы фундаментальныя даследаванні ў галіне нізкіх тэмператур. У 1883 г. ён упершыню ў свеце атрымаў вадкі кісларод у вымернай колькасці, звадкаваў

азот, вокіс вугляроду і вызначыў крытычныя тэмпературы вокісу вугляроду (1883), кіслароду і азоту (1885–1888). Устанавіў залежнасць паміж крытычнымі велічынямі тэмпературы і ціску для газаў (вядома зараз як "тэарэма Урублеўскага"). Яму належаць першыя ў свеце даследаванні электраправоднасці металаў пры тэмпературах, блізкіх да абсалютнага нуля. З імем З. Урублеўскага звязана арганізацыя ў 1883 г. у Ягелонскім універсітэце першай фізічнай лабараторыі – Фізічнага інстытута – для правядзення навуковых даследаванняў і практычных заняткаў са студэнтамі. За фундаментальныя даследаванні ў галіне фізікі нізкіх тэмператур З. Урублеўскі быў абраны членам-карэспандэнтам Польскай акадэміі навук (1883) і Акадэміі навук у Вене (1886).

Другой пасля М. Складоўскай-Кюры жанчынай – членам Польскай акадэміі навук была абрана біёлаг і фізіёлаг Міхаліна Стэфаноўская (1855 г., Гродна – 1942 г.). Яе навуковыя працы былі сканцэнтраваны ў галіне фізіялогіі нярвовай сістэмы, псіхалогіі, фізіялагічнай энергетыкі. У 1908–1912 гг. яна выкладала на Вышэйшых навуковых курсах у Варшаве, у 1912 г. была прызначана дырэктарам жаночай гімназіі імя Э. Ажэшкі ў Лодзі, у 1923 г. стала прафесарам Познаньскага ўніверсітэта. З імем М. Стэфаноўскай звязана арганізацыя першых у Польшчы спецыяльных школьных класаў для дзяцей з парушэннямі ў развіцці нярвовай сістэмы.

Значны ўклад у вывучэнне хімічнага складу газаў зрабіў хімік, прафесар Пецябургскага тэхналагічнага інстытута Эдуард Урублеўскі (1848 г., Гродна – 1892 г.). Яго навуковыя даследаванні былі прасвечаны араматычным злучэнням, будове атамаў бензола, ізамерыі і правілам замяшчэння ў яго вытворных. Устанавіў эквівалентнасць атамаў вадарода ў малекуле бензола. Эксперыментальнымі даследаваннямі ён пацвердзіў слушнасць хімічнай структурнай формулы бензола. Сінтэзаваў і вывучыў вялікую колькасць вытворных талуола. Быў адным з заснавальнікаў і актыўным членам Рускага фізіка-хімічнага таварыства.

Дырэктарам Пецябургскага будаўнічага вучылішча (з 1882 г. Інстытут грамадзянскіх інжынераў), а потым загадчыкам кафедры архітэктуры Пецябургскага ўніверсітэта быў член Акадэміі прыгожых мастацтваў у Пецябургу інжынер-генерал-лейтэнант Апалінар Красоўскі (1817 г., м. Каценавічы, цяпер Астравецкі р-н Гродзенскай вобл. – 1875 г.). Яго кніга "Грамадзянская архітэктура. Часткі будынкаў" (СПб., 1851) з асобным альбомам чарцяжоў на 102 аркушах доўгі час лічылася лепшым падручнікам Расіі ў галіне архітэктуры і будаўніцтва.

У гісторыю матэматыкі XIX ст. увайшло імя ўраджэнца Гродна Ра-муальда Блажэўскага (1839–1907). З 1869 г. ён працаваў прыват-дацэнтам Маскоўскага ўніверсітэта, выкладаў матэматычную фізіку, распрацаваў і ўвёў спецкурс па геаметрычнай оптыцы. Сярод яго асноўных навуковых

прац – "Аб эліптычных інтэгралах 3-га віда" (М., 1864), "Пра сучасны стан вышэйшай опыці" (Варшава, 1873).

Доктар астраноміі Казанскага ўніверсітэта, член-карэспандэнт Пецярбургскай АН Вісіль Энгельгардт (1828 г., в. Кустовічы Гродзенскай губ. – 1915 г.) праводзіў сістэматычныя астранамічныя назіранні за каметамі, малымі планетамі і падвоенымі зоркамі, туманнасцямі і зоркавымі скопішчамі. Склаў каталог, у якім былі сабраны больш за 600 туманнасцяў. Сумесна з Д.І. Дубягам (ураджэнец Беларусі, рэктар Казанскага ўніверсітэта) выканаў даследаванні арбіты і руху планеты Дыяны. Выдаў за ўласныя сродкі "Назіранні" (т. 1–3, 1886, 1890, 1895 гг.), куды ўвайшлі матэрыялы яго астранамічных даследаванняў амаль за дваццаць гадоў. Пабудаваў каля Дрэздэна астранамічную абсерваторыю, якая лічылася адной з лепшых у Еўропе па наяўнасці абсталявання, прыладаў і па памерах. У 1897 г. ён перадаў інструменты і абсталяванне абсерваторыі і ўласную бібліятэку Казанскаму ўніверсітэту. У 1903 г. абсерваторыі Казанскага ўніверсітэта было афіцыйна нададзена імя В.П. Энгельгардта. Ва ўзросце 70 гадоў ён захапіўся вайскавай гісторыяй Расійскай імперыі, дасканала вывучыў матэрыялы знакамітага Швейцарскага пахода А.В. Суворова. Сабраная ім калекцыя прыватных рэчаў Суворова, дакументаў, зброя, знойдзеныя на месцах баёў, медалі, узоры альпійскіх мінералаў, фотаздымкі (13 скрыняў агульнай вагай 955 кг) былі перададзеныя ў 1902 г. В. Энгельгардтам у Сувороўскі музей у Пецярбургу (зараз Дзяржаўны мемарыяльны музей А.В. Суворова) і сталі адной з трох вялікіх калекцый музея.

З імем фізіка, буйнога спецыяліста ў галіне дастасаванай опыці, электрамагнетызму і радыёактыўнасці Аляксандра Гершуна (1868 г., г. Саколка Гродзенскай губ. – 1915 г.) звязана арганізацыя аптычнай прамысловасці ў Расіі. Пад яго кіраўніцтвам на Обухаўскім заводзе ўпершыню ў Расійскай імперыі быў распачаты серыйны выпуск аптычных прыбораў для патрэбаў марскога флота і арміі (аптычных прыцэлаў розных сістэм, бінокляў розных кратнасцяў павелічэння, мікраметраў, зоркавых труб трох-, васьмі-, дзясяцікратнага і зменнага павелічэння і інш.), якія не толькі не саступалі тым, вытворцамі якіх былі вядомыя замежныя фірмы, але і былі ў пэўных адносінах больш дасканалымі і значна таннейшымі. У 1912 г. А. Гершун узначаліў Расійскае таварыства аптычнай і механічнай вытворчасцяў, пад яго кіраўніцтвам у Пецярбургу ў 1914 г. быў пабудаваны завод па вытворчасці опытка-механічных прыбораў ваеннага прызначэння – першай і сённай найбуйнейшай расійскай кампаніі па вытворчасці опытка-механічных і опытка-электронных прыбораў, сусветна вядомай з 1965 г. як Ленінградскае опытка-механічнае аб'яднанне. Праводзіў даследаванні па гісторыі навукі, у прыватнасці, даказаў, што прыярытэт у

вынаходніцтве электрычнай дугі належыць акадэміку Пецябургскай АН У. Пятрову.

У 1904 г. рэктарам Ягелонскага ўніверсітэта быў абраны фізіёлаг і філосаф, правадзейны член Польскай АН Напалеон Цыбульскі (1854 г., в. Крываносы Свянцянскага пав. Віленскай губ., цяпер Астравецкі р-н Гродзенскай вобл. – 1919 г.). Ён зрабіў шэраг вынаходніцтваў і адкрыццяў у галіне фізіялогіі: даследаваў хуткасць кровазвароту ў арганізме з дапамогай вынайдзенага ім прыбора – фотагематометра; вывучыў электрычныя з'явы ў мускулатуры, нервах і паўшар'ях галаўнога мозга, працаваў над прымяненнем кандэнсатараў пры вывучэнні ўзбуджэння нерваў і мускулатуры, вызначаў цеплыню арганізма з дапамогай мікракаларыметра ўласнай канструкцыі. Адкрыў уласцівасці гармона эмоцый – адрэналіна. Першым распачаў дакладнае вывучэнне з'явы гіпнозу.

Філолаг, прафесар Пецябургскага ўніверсітэта Уладзімір Гіргас (1835 г., Гродна – 1887 г.) унёс уклад у вывучэнне тэорыі і гісторыі арабскай мовы і літаратуры. Адною з першых прац па арабскай дыялекталогіі ў Расіі з'яўляецца яго "Справаздача пра вынікі паездкі ў Сірыю і Егіпет" (1864 г., у рукапісе). У. Гіргас – аўтар першай у Расіі "Арабскай хрэстаматыі" (СПб., 1875–1876).

У 1888 г. членам-карэспандэнтам Пецябургскай акадэміі навук абраны гісторык, археограф, педагог, прафесар Пецябургскага ўніверсітэта Ягор Замыслоўскі (1841 г., Гродна – 1896 г.) – аўтар навуковых даследаванняў па гісторыі, гістарыяграфіі і археаграфіі Расіі XVI–XVII стст.

Адным з заснавальнікаў манголазнаўства ў Расіі з'яўляецца член-карэспандэнт Пецябургскай акадэміі навук, філолаг, рэктар Казанскага ўніверсітэта Восіп Кавалеўскі (1800 г., Гродна – 1878 г.). Склаў "Кароткую граматыку мангольскай кніжнай мовы" (1835), якая была першым навучальным дапаможнікам у Расіі па дадзенай спецыяльнасці. У 1844–1849 гг. выдаў у Казані ў трох тамах "Мангольска-руска-французскі слоўнік". За яго Пецябургская акадэмія навук прысудзіла вучонаму ў 1846 г. Дзямідаўскую прэмію.

У 1902 г. "Лекцыі па граматыцы мангольскай мовы" выдаў Уладзіслаў Котвіч (1872 г., Осава Лідскага пав. Гродзенскай губ. – 1944 г.), падарожнік, гісторык прыродазнаўства, арыенталіст-манголазнаўца, член-карэспандэнт АН СССР.

Заснавальнікам такіх навуковых напрамкаў, як геліябіялогія і гістарыяметрыя, якія навукова абгрунтавалі залежнасць жыцця на Зямлі (біясферы) ад цыклаў сонечнай актыўнасці, з'яўляецца біяфізік Аляксандр Чыжэўскі (1897 г., м. Цэханавец Гродзенскай губ. – 1964 г.). Яму належыць стварэнне мадэлі рухаючай крыві. Прапанаваў метады аэраіяніфікацыі навакольнага асяроддзя з мэтай аздаравлення паветра ў памяшканнях (гэтае вынаходніцтва сёння вядома як "люстра Чыжэўскага").

Адным з першых беларускіх эканамістаў і юрыстаў быў доктар грамадзянскага права ўраджэнец Гродзеншчыны Сцяпан Аскерка (1712–1780). Упершыню ў гісторыі навукі ў 1760 г. у трактаце "Неабавязковы план хутчэйшага асваення абложных зямель Брандэнбургскай маркі" ім быў ўведзены ў навуковы ўжытак тэрмін "план".

Найбольшы ўклад у даследаванні гісторыі фарміравання беларускай мовы ўнёс ураджэнец Гродзеншчыны Яфім Фёдаравіч Карскі (1860–1931). Імя гэтага выдатнага вучонага-філолага, заснавальніка беларускага мовазнаўства, этнографа, палеографа і фалькларыста сёння вядома ва ўсіх славянскіх краінах. Аўтар больш за 700 прац па славістыцы, беларусазнаўству, русістыкі, ён першым сярод беларусаў быў удастоены звання акадэміка Пецярбургскай акадэміі навук (1916 г.). Яго фундаментальная трохтомная праца "Беларусы" з'яўляецца ўнікальнай энцыклапедыяй беларусазнаўства.

На Гродзеншчыне нарадзіўся Людвік Заменгоф (1859 г., Беласток – 1917 г.) – лекар і лінгвіст, вядомы як стваральнік эсперанта – найбольш паспяховага з канструяваных міжнародных моў. Першы падручнік міжнароднай мовы "Lingvo internacia" пад псеўданімам "doktoro Esperanto" пабачыў свет у 1887 г. (апублікаваны на рускай мове; услед з'явіліся выданні на польскай, французскай і нямецкай мовах). Сёння мовай эсперанта валодаюць ва ўсім свеце. З 1905 г. ладзяцца сусветныя кангрэсы эсперантыстаў. У 1905 г. у Францыі Л. Заменгоф быў узнагароджаны Ордэнам Ганаровага легіёну.

Навуковыя дасягненні ўраджэнцаў Гродзеншчыны ў савецкія часы высока адзначаны навуковай супольнасцю. Сярод сябраў АН СССР (зараз РАН) – Андрэй Трафімук (1911 г., в. Хведкавічы Кобрынскага пав. Гродзенскай губ., цяпер Брэсцкай вобл. – 1999 г.) – адзін з заснавальнікаў Сібірскага аддзялення Расійскай акадэміі навук, лаўрэат Дзяржаўных прэмій СССР (1946, 1950) і Дзяржаўнай прэміі Расійскай Федэрацыі (1994), Герой Сацыялістычнай Працы, геолог-нафтавік, арганізатар навукі, дзяржаўны і грамадскі дзеяч. Ён арганізаваў і з 1957 да 1988 г. узначальваў Інстытут геалогіі і геофізікі АН СССР (з 1990 г. Аб'яднаны інстытут геалогіі, геофізікі і мінералогіі Расійскай АН). Спецыяліст у галіне геалогіі нафты і газу А. Трафімук – першаадкрывальнік шэрагу буйнейшых радовішчаў Волга-Уральскай нафтагазаноснай правінцыі – так званая "другога Баку", якія забяспечылі ў час Вялікай Айчыннай вайны бесперапыннае паступленне нафты на фронт. З яго імем звязана адкрыццё невядомай раней прыроднай з'явы – цвёрдага прыроднага газу.

Атамнай і ядзернай фізіцы, квантавай тэорыі поля прысвечаны навуковыя даследаванні фізіка, акадэміка Расійскай акадэміі навук Аркадзя Мігдала (1911 г., Ліда Гродзенскай губ., цяпер Гродзенскай вобл. – 1991 г.).

Сумесна з Л. Ландаў стварыў новы накірунак у тэарэтычнай фізіцы – выкарыстанне метадаў квантавай тэорыі поля ў праблеме многіх целаў. Упершыню карэктна разгледзеў узаемадзеянне электронаў з ваганнямі рашоткі (фанонамі) у металах. А. Мігдал упершыню колькасна апісаў такія важныя ўласцівасці ядзер, як магнітныя і квадрапольныя моманты, ізатанічны зрух, радыяцыйныя пераходы, рэзананс у фотапаглыннанні. Пабудоваў строгую квантава-электрадынамічную тэорыю тармазнага выпраменьвання і ўтварэння пароў у асяроддзях (1954).

Членам-карэспандэнтам АН СССР у 1946 г. быў абраны Міхаіл Іаўчук (1908 г., в. Завужоўе Кобрынскага павета Гродзенскай губ. – 1990 г.) – прафесар, доктар філасофскіх навук. У 1970–1990 гг. ён быў рэктарам Акадэміі грамадскіх навук пры ЦК КПСС. Адначасова ў 1978–1990 гг. – кансультант Інстытута марксізма-ленінізма пры ЦК КПСС. Асноўныя навуковыя працы прысвечаны гісторыі рускай філасофіі, метадалагічным праблемам гісторыі сусветнай філасофіі, праблемам гістарычнага матэрыялізму, пытанням тэорыі культуры. Галоўны рэдактар часопіса "Філасофскне науки. Серия научных докладов высшей школы" (1960–1970).

Акадэмікам Акадэміі медыцынскіх навук СССР абраны тэрапеўт, кардыёлаг і педагог, доктар медыцынскіх навук, прафесар Павел Лукомскі (1899 г., мястэчка Сувораўскі штаб, цяпер Гродзенская вобл. – 1974). Першым у СССР стаў шырока выкарыстоўваць метады разбаўлення фарбавальніка для даследавання цэнтральнай гемадынамікі. Быў адным з арганізатараў і першым старшынёй Усесаюзнага кардыялагічнага навуковага таварыства. За ўклад у развіццё клінічнай медыцыны П. Лукомскі ўдасгоены Дзяржаўнай прэміі СССР (1969), званняў заслужанага дзеяча навукі РСФСР (1967) і Героя Сацыялістычнай Працы (1969).

Адным з ініцыятараў фарміравання новага навуковага напрамку – забеспячэння энергетычнай бяспекі Расіі і яе рэгіёнаў – з'яўляецца лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, доктар тэхнічных навук, прафесар Мікалай Варапай (1943 г., в. Боблава, Ваўкавыскі р-н Гарадзенскай вобл.). З 1997 г. ён узначальвае Інстытут сістэм энергетыкі імя Л.А. Мяленцьева Сібірскага аддзялення РАН. З 2007 г. адначасова намеснік старшыні Прэзідыума Іркуцкага навуковага цэнтра і член Прэзідыума СА РАН. У 2000 г. абраны членам-карэспандэнтам Расійскай акадэміі навук.

Ураджэнцы Гродзеншчыны ўнеслі значны ўклад у развіццё навуковых даследаванняў, фарміраванне навуковых школ Беларусі. 23 вядомых вучоных у розныя часы былі абраны ў склад вышэйшай навуковай установы краіны – Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Сярод іх – акадэмікі І. Багдзевіч, Ф. Гаусман, С. Грыб, А. Жэбрак, У. Клубовіч, М. Касцюк, М. Ламан, М. Аляхновіч, Ф. Аляшкевіч, І. Пятровіч, А. Пракапчук, Ф. Фёдараў, члены-карэспандэнты С. Агурскі, О.-Я. Бекіш, А. Бо-

гуш, І. Будзевіч, А. Булыка, Э. Грудо, І. Карпуць, А. Ліхацэвіч, А. Лойка, В. Песціс, М. Стралюк.

Прыведзеныя звесткі аб жыцці і творчасці ўраджэнцаў Гродзеншчыны мелі мэтай паказаць іх выдатныя якасці, шырокае кола інтарэсаў і моцны характар. Творцы навукі – гэта людзі, якія адрозніваюцца выключнай мэтанакіраванасцю, самаадданым служэннем абранай справе, адказнасцю перад чалавецтвам за вынікі сваіх даследаванняў. Іх імёны павінны быць вядомыя кожнаму культурнаму чалавеку.

Асвятленне гісторыі або абмеркаванне актуальных праблем сучаснай навукі немагчымы без гістарычнай рэтраспектывы і без уліку чалавечага фактару. Выкарыстанне біяграфічных звестак аб яскравых постацях Гродзеншчыны настаўнікамі агульнаадукацыйных школ пры распрацоўцы метадычных матэрыялаў да ўрокаў, уключэнне матэрыялаў пра іх навуковыя дасягненні ў курсы лекцый у ВНУ будзе спрыяць фарміраванню нацыянальнай свядомасці новага пакалення.

Варта адзначыць, што праца па вяртанню славы імёнаў нашай Бацькаўшчыны вядзецца пакуль без належнай каардынацыі, адсутнічаюць метадычныя распрацоўкі падрыхтоўкі біяграм, што выклікае шмат факталагічных памылак, недакладнасцей і супярэчнасцей нават у энцыклапедычных выданнях. Падрыхтоўка біябібліяграфічнага слоўніка дзеля чаў навукі і культуры мае важнае значэнне для адраджэння і прапаганды гістарычнай, культурнай і духоўнай спадчыны. Распрацоўка такога праекта дазволіць не толькі вярнуць краіне постаці яе сыноў, увесці ў навуковы ўжытак цікавыя архіўныя і друкаваныя першакрыніцы, але і знайсці ўзаема сувязь, даследаваць уплыў культурных і навуковых традыцый Беларусі на стан і развіццё навукі і культуры іншых краін.